

תוכן עניינים

1.....מבוא

1.....תפקידה של מדינת הרווחה בהקשר של חינוך

3.....הפרטת מערכת החינוך הציבורי בישראל

6.....טיעונים ועמדות כלפי הפרטת החינוך הציבורי בישראל

7.....סיכום

9.....ביבליוגרפיה

מבוא

הזכות לחינוך ציבורי הוא חלק מאבני היסוד שמדינת הרווחה צריכה לספק לתושביה. התרומה שתהיה להענקת החינוך לפרט תוכל לסייע גם למדינה לעלות ולצמוח בזכות הישגיו החינוכיים של הפרט, כך שלמעשה ישנו צורך הדדי שחינוך ציבורי שוויוני יסופק לכלל האוכלוסייה. יתר-על-כן, החינוך נותן את האפשרות לפרט לשפר את מעמדו החברתי והכלכלי, תנאי בסיס להבטחת הביטחון הסוציאלי של כל אדם. מדינת ישראל, עוד בשנותיה הראשונות, החלה לבסס מערכת חינוך ממלכתית מרכזית, לצד מערכות משניות של החינוך הממלכתי-דתי ומערכת חינוך עצמאית של 'אגודת ישראל'. החל משנות השבעים והשמונים של המאה הקודמת, כחלק מתנופת הפרטת שירותי הרווחה, גם מערכת החינוך הציבורית בישראל החלה להשתנות. כחלק מתהליך זה, תקציב החינוך הממלכתי הלך ונשחק וכתחליף למשאבים התקציביים הללו נכנס מימון ממקורות חיצוניים – בעיקר תשלומי הורים ותרומות. גם תפקידו של מנהל המוסד החינוכי עבר שינוי עם האצלת סמכויות נרחבות יותר ומתן אפשרויות מגוונות כמו ניהול מקיף יותר של כוח האדם במוסד החינוכי. תהליכי ההפרטה אינם פסחו גם על ההשכלה הגבוהה בישראל עם פתיחת מוסדות לימוד פרטיים רבים המתנהלים לפי מודל עסקי שמאפיין שוק חופשי שבו המוסד החינוכי הוא עסק הנלחם על הצרכן, הלא הוא הסטודנט.

פנים רבות לתהליכי ההפרטה המתנהלים במדינת ישראל בעשורים האחרונים. לצד זאת, קמו מתנגדים ותומכים לתהליכים הללו. התומכים טוענים כי ההפרטה תעניק להורים ולתלמידים חופש בחירה נרחב יותר על-ידי צמצום כוחו של משרד החינוך. עוד טוענים התומכים כי ההפרטה תעודד הישגיות גבוהה יותר ורצון להצלחה, צדדים המאפיינים שוק חופשי. הטיעון המרכזי של המתנגדים להפרטה הוא הרחבת הפערים החברתיים והגדלת אי-השוויון, תוך התמקדות בהישגים ובתחרותיות והסטת החינוך מערכים ותרבות. לאור כל זאת, העבודה תנסה לעמוד על השאלה ולבחון כיצד משפיע תהליך הפרטת מערכת החינוך הציבורית בישראל על הביטחון הסוציאלי?

תפקידה של מדינת הרווחה בהקשר של חינוך

הזכות לקבל חינוך היא למעשה זכותו של הפרט לקבל חינוך ושירותי חינוך נלווים מטעם המדינה ובמימונה. ההצדקה הראשונה להכרה בזכות לקבל חינוך היא שהחינוך מהווה בסיס לאוטונומיה של הפרט ולזכויות לחירות ולכבוד. כתוצאה מכך, לפרט יש עניין רב לקבל חינוך מהמדינה, שכן החינוך בחברה המודרנית הוא תנאי לקיומה של החירות ולהגשמתה. ללא חינוך, החירות מאבדת מערכה. בנוסף לכך, לפרט יש עניין רב לקבל חינוך מהמדינה שכן החינוך הוא גם תנאי לכבודו של האדם. כלומר, כבודו של האדם לעתים נקבע לפי רמת ההשכלה אותה רכש מהמדינה ולתוצאות אליהן הגיע. יתר-על-כן, החינוך וההשכלה מאפשרים לפרט לשפר את מעמדו החברתי והכלכלי כאמצעי לניידות חברתית. ישנה גם חשיבות בלתי-מבוטלת לתחושת ההישגיות הפנימית והפיתוח האישי של אלהם מגיע הפרט כאשר הוא זוכה לקבל חינוך (רבין, 2004).

החינוך חיוני לא רק לפרט עצמו, אלא גם לחברה כולה. מנקודת מבטה של החברה בכללותה, הזרמת כספים לחינוך מהווה השקעה בגורם האנושי. השקעה כלכלית בחינוכו של הגורם האנושי מקדמת את גשוגה הכלכלי והחברתי של המדינה. בהתאם לגישה זאת, אדם שאינו רוכש לעצמו את ההשכלה שהמדינה מציעה לו, פוגע לא רק בעצמו, אלא גם באינטרסים הציבוריים של כלל החברה (רבין, 2004).

מערכת חינוך ציבורית, שהשתכללה והתרחבה כחלק מצמיחתה של מדינת הרווחה, היא חוט השדרה של הדמוקרטיה המודרנית. תפקידה הוא מימוש הזכות לחינוך. מדובר באחת הזכויות החברתיות

הבסיסיות שעל המדינה לספק באופן אוניברסלי, והיא נכללת באמנות ובהכרזות בין-לאומיות. למערכת החינוך הציבורית שלושה תפקידים מרכזיים: להקנות מיומנויות, ידע והשכלה רחבים המאפשרים כניסה לעולם העבודה ותורמים לפיתוח הכלכלה; לקדם שוויון הזדמנויות ולצמצם פערים חברתיים וכלכליים; להניח מצע ערכי ותרבותי משותף כבסיס לצמיחתה של חברה מלוכדת (מיכאלי, 2015).

השקעה בהון האנושי הינה כלי המדיניות העיקרי שעשוי לסייע למשק במדינה לחלף עצמו ממצב בעייתי ולהניע אותו קדימה על תוואי של צמיחה מוטת הון אנושי. תהליך הפיכתה של ישראל למשק פתוח הדוגל בעקרונות של כלכלת שוק בעולם גלובלי, יחד עם מדיניות רווחה שאינה תומכת עבודה, הביאו לידי כך שמתקיים בה אי-שוויון מבין הגבוהים שבמדינות המערב. הגידול באי-השוויון, יחד עם מנגנון תשלומי הרווחה מהמדינה, פוגעים ברצון של הפרט לעבוד, שכן קבוצות מסוימות באוכלוסייה נושרות משוק העבודה ומערכת החינוך ואינן נוטלות חלק בפעילות הכלכלית. העלייה באי-השוויון פוגעת בפיתוח הכלכלי, בעיקר משום שהעניים משקיעים פחות בהון האנושי של ילדיהם. כתוצאה מכך, אוכלוסיות אלו יהוו נטל על החברה והמשאבים שידרשו להבטחת רמת חיים מינימלית לעניים תלך ותגדל על חשבון השקעה בתשתיות ובגורמים ממריצי צמיחה. למעשה, נוצר מצב שבו חיות שתי אוכלוסיות שונות זו לצד זו: אוכלוסייה משכילה, מודרנית ומתקדמת, בעלת הון אנושי עשיר וחזק, לצד אוכלוסייה אינה משכילה ואינה מקצועית ובעלת הון אנושי חלש ועני (מארק, 2003).

עוני, במיוחד בקרב ילדים, מקטין את ההסתברות שילדים אלה ירכשו הון אנושי שיאפשר להם להיחלף מן העוני. יתרה מכך, נראה כי מידת היעילות של מערכת החינוך בצמצום פערי ההשכלה הינה מוגבלת. כאשר מנכים את השפעתם של משתנים חברתיים וכלכליים שונים, במיוחד השכלת ההורים, פערי ההשכלה בין המגזרים השונים נעלמים. כלומר, מערכת החינוך אינה תורמת לצמצום פערים בהישגים לימודיים. מדינת הרווחה בישראל תתקשה להמשיך להתעלם מהפערים בין האוכלוסיות השונות, משום שהיא לא תוכל לקיים צמיחה כלכלית ולאפשר לאזרחיה רמת חיים מערבית כאשר שיעור כה גבוה של צעירים יהיה משולל הון אנושי רלוונטי לשוק העבודה. לכן ישנה חשיבות עליונה שכל המגזרים ירכשו את ההשכלה הממלכתית אותה מעניקה המדינה, שכן בעיה זאת עשויה להפוך לשאלה קיומית של ממש (מארק, 2003).

הטענה הרווחת היא כי התרופה לצמצום אי-השוויון היא השקעה משמעותית בחינוך של בני השכבות החלשות. יחד עם זאת, הפערים החברתיים בישראל רק גדלו, וזאת למרות העובדה שהחל מקום המדינה עלתה רמת ההשכלה של כלל אזרחי ישראל בכלל ושל בני השכבות החלשות בפרט. העובדה שהרחבת תחולתן של מסגרות החינוך הציבורי התרחשה במקביל לגידול בפערים החברתיים מלמדת על עוצמת הכוחות המשמרים פערים אלו. תהליכים של שימור פערים נובעים פעמים רבות כתוצאה מהצלחה חינוכית. המשאבים החינוכיים מחולקים כך שהפערים החברתיים נשמרים. אסטרטגיה של שימור פערים דוחפת את החברה לשפר את הישגיה החינוכיים מבלי